

ZAMONAVIY O'ZBEK MATBUOTIDA METAFORIK IFODA VA UNING KOGNITIV-PRAGMATIK TAHLILI

*Karimova Mahliyo Ataboyevna, Urganch innovatsion universiteti
"Filologiya va tillarni o'qitish: o'zbek tili" yo'nalishi 22-01 guruh 4-
bosqich talabasi*

METAPHORICAL EXPRESSION IN MODERN UZBEK MEDIA AND ITS COGNITIVE-PRAGMATIC ANALYSIS

*Karimova Mahliyo Ataboyevna, Urgench Innovative University Student
of the 4th year, Group 22-01, Department of "Philology and Language
Teaching: Uzbek Language"*

МЕТАФОРИЧЕСКИЕ ВЫРАЖЕНИЯ В СОВРЕМЕН- НОМ УЗБЕКСКОМ МЕДИЙНОМ ДИСКУРСЕ И ИХ КОГНИТИВНО-ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

*Каримова Махлиё Атабоевна, студентка 4-курса группы 22-01
направления "Филология и преподавание языков: узбекский
язык" Ургенчского инновационного университета*

<https://orcid.org/0009-0001-5893-9008>

e-mail:
sharipova.mahliyo@icloud.com

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy o'zbek matbuotida qo'llanilayotgan metaforik ifodalar tahlil qilinadi hamda ularning siyosiy va ijtimoiy matnlarda ma'no yaratishdagi roli kognitiv-pragmatik yondashuv asosida o'rganiladi. Tadqiqot IMRAD modeli bo'yicha olib borilgan bo'lib, konseptual metafora nazariyasi (Lakoff & Johnson, 1980), pragmatik tahlil usuli hamda matn diskursini semantik darajada o'rganish metodlari asos qilib olingan. Natijalar metaforik ifoda siyosiy diskursda ijtimoiy ongning shakllantirish, baho berish va manipulyativ strategiyalarni amalga oshirishda muhim vosita ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: metafora, kognitiv tahlil, pragmatika, siyosiy diskurs, mediamatn, konseptualizatsiya, semantik xarita.

Annotation: This article analyzes metaphorical expressions in modern Uzbek mass media and explores their role in meaning construction within political and social texts from a cognitive-pragmatic perspective. The study follows the IMRAD structure and is based on conceptual metaphor theory (Lakoff & Johnson, 1980), pragmatic analysis, and discourse semantics. The findings show that metaphors in Uzbek media function as cognitive and persuasive tools that shape public opinion, convey ideological meanings, and construct evaluative frameworks within political discourse.

Keywords: metaphor, cognitive linguistics, pragmatics, political discourse, media language, conceptual mapping, semantic framing.

Аннотация: В статье исследуются метафорические выражения, используемые в современном узбекском медийном дискурсе, а также их роль в создании смысла в политических и социальных текстах. Исследование проведено в соответствии с моделью IMRAD и основано на теории концептуальной метафоры (Лакофф и Джонсон, 1980), а также на методах когнитивно-прагматического анализа и семантического описания дискурса. Результаты показывают, что метафора является не только художественным, но и когнитивным инструментом, способствующим формированию общественного мнения и идеологических интерпретаций в СМИ.

Ключевые слова: метафора, когнитивная лингвистика, прагматика, политический дискурс, медиатекст, концептуализация.

KIRISH. (ВВЕДЕНИЕ / INTRODUCTION). Zamonaviy o'zbek matbuotida metafora nafaqat badiiy vosita, balki ma'no yaratish, baho berish va ijtimoiy ongni shakllantirish mexanizmi sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Metafora orqali jurnalist va siyosiy tahlilchilar abstrakt tushunchalarni konkret obrazlar yordamida ifodalaydi.

Masalan, **“iqtisodiyot yuragi to'xtab qoldi”, “davlat kemasi og'ir to'lqinlarda”, “xalq ovozi”** kabi iboralar oddiy tildan tashqari, ma'naviy va hissiy ma'nolarni hosil qiladi.

Tadqiqotning maqsadi — o'zbek matbuotidagi metaforik ifodalarning kognitiv asoslari va pragmatik maqsadlarini aniqlashdir. Dolzarblik shundaki, zamonaviy OAV tili kognitiv va emotsional ta'sir kuchiga ega bo'lib, siyosiy pozitsiyalarni ifodalashda metafora strategik ahamiyatga ega.

METODOLOGIYA (METHODS / МЕТОДОЛОГИЯ). Tadqiqot yondashuvlari. Mazkur tadqiqot Lakoff va Johnson (1980) tomonidan ishlab chiqilgan konseptual metafora nazariyasiga tayanadi. Bu yondashuvga ko'ra, metafora faqat badiiy vosita emas, balki inson tafakkurining konseptual strukturasini shakllantiruvchi asosiy kognitiv mexanizm hisoblanadi. Shu sababli, tadqiqotda metafora til birliklarining estetik ifodasi sifatida emas, balki dunyoqarash va ijtimoiy ongni modellashtiruvchi konseptual tizim sifatida o'rganildi.

Tahlil quyidagi uchta metod asosida olib borildi:

Kognitiv tahlil – metaforik modellarni konseptual xaritalash (mapping) tamoyili asosida tahlil qilish. Bu yondashuv orqali metafora orqali inson tafakkuridagi “siyosat”, “jamiyat”, “islohot” kabi abstrakt tushunchalarning qanday obrazlar orqali ifodalanishi o'rganildi.

Pragmatik tahlil – metaforalarning maqsadli auditoriyaga ta'sir o'tkazish, baholovchi va manipulyativ vazifalarini aniqlash. Shu jarayonda muallifning nutq strategiyasi, matnning emotsional uslubi va o'quvchi bilan kommunikativ munosabat shakllari tahlil qilindi.

Diskurs tahlili – metaforalarning siyosiy va ijtimoiy matnlardagi ishlatilish konteksti, ularning ijtimoiy ma'no yaratishdagi roli hamda ideologik funksiyasi aniqlab chiqildi.

Bu metodlar integratsiyasi metaforaning nafaqat semantik, balki psixologik, madaniy va

kommunikativ qatlamlarini ochib berishga imkon berdi.

Material va manbalar. Tadqiqot materiali sifatida 2023–2025-yillar davomida o'zbek OAVlarida chop etilgan 50 dan ortiq tahliliy maqolalar tanlab olindi. Manbalar:

Gazeta.uz – siyosat bo'limi;

Kun.uz – ijtimoiy tahlillar;

BBC O'zbek – tahliliy maqolalar;

Daryo.uz;

O'zbekiston-24.

Tanlov jarayonida maqolalar diskursiv xilma-xillik, metafora zichligi va ijtimoiy-siyosiy mavzularni yoritish uslubi bo'yicha saralandi. Maqsad — o'zbek jurnalistik diskursida metaforaning qanday konseptual maydonlarda (siyosat, iqtisod, ijtimoiy hayot, islohotlar) faol ishlatilishini aniqlash edi.

NATIJALAR(РЕЗУЛЬТАТЫ/RESULTS). Metaforaning turlari. Tahlil natijalariga ko'ra, o'zbek matbuotida quyidagi asosiy metafora turlari faol qo'llanilmoqda:

Harbiy metafora – “kurash”, “jang”, “g'alaba” kabi birliklar siyosiy va ijtimoiy jarayonlarni harbiy faoliyat sifatida tasvirlaydi (“Korrupsiyaga qarshi kurash”, “Virusga qarshi jang”).

Tana metaforasi – jamiyat yoki davlat inson tanasiga qiyoslanadi (“Iqtisodiyot yuragi”, “Jamiyat tanasi”, “Hukumat qo'li”).

Tabiat metaforasi – ijtimoiy voqealar tabiiy kuchlar orqali ifodalanadi (“Bozor shamoli”, “Islohotlar to'lqini”, “Siyosiy iqlim”).

Harakat metaforasi – rivojlanish jarayoni yo'l va harakat orqali tasvirlanadi (“Yangi bosqichga qadam”, “Yo'l xaritasi”, “Orqaga chekinish”).

Ushbu metaforalar tilda dinamika, emotsional ta'sirchanlik va ijtimoiy baholash kuchini oshiradi. Ayniqsa, siyosiy matnlarda harbiy va harakat metaforalari orqali muallif o'z pozitsiyasini emotsional jihatdan kuchli ifodalaydi.

Kognitiv mexanizmlar. Metafora inson tafakkurida konseptual xarita (conceptual mapping) asosida ishlaydi. Masalan, “siyosat – bu urush” modeli orqali siyosiy jarayonlar raqobat, strategiya, g'alaba va mag'lubiyat kabi harbiy obrazlar bilan bog'lanadi. Bu model o'quvchi ongida voqealarni intellektual emas, hissiy asosda tushunishga yordam beradi. Natijada, metafora ma'no yaratish jarayonida markaziy rol o'ynaydi va matbuotning ta'sirchanligini oshiradi.

Metaforalarning semantik asosida konseptual birlashish jarayoni yotadi — ya'ni inson tajribasidagi real sohalar (tana, tabiat, harakat) abstrakt sohalarga (siyosat, iqtisod, ijtimoiy jarayonlar) o'tkaziladi. Bu Lakoff va Johnson nazariyasidagi asosiy tamoyilni — “bir domen orqali boshqasini tushunish” g'oyasini tasdiqlaydi.

Pragmatik funksiyalar. Metaforaning amaliy (pragmatik) vazifalari uchta asosiy yo'nalishda namoyon bo'ladi:

Baholovchi – muallifning subyektiv pozitsiyasini ifoda etadi (“Hukumat kemasi og'ir to'lqinlarda” iborasi inqirozni bildiradi).

Persuasiv – o'quvchini ishonitirish, muayyan fikrni emotsional jihatdan mustahkamlash uchun xizmat qiladi.

Identifikatsion – o'quvchini umumiy g'oya bilan birlashtiradi, jamoaviy identitetni shakllantiradi (“Xalq ovozi”, “Millat yuragi”).

Bularning barchasi metaforaning nutqdagi manipulyativ salohiyatini tasdiqlaydi.

MUHOKAMA

(ОБСУЖДЕНИЕ/DISCUSSION). Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, metafora siyosiy va ijtimoiy matnlarda kognitiv model va kommunikativ strategiya sifatida ikki tomonlama rol o'ynaydi. Kognitiv jihatdan, u murakkab tushunchalarni soddalashtirib, ularni tasavvur qilinadigan obrazlar orqali tahlil qilish imkonini beradi; Pragmatik jihatdan, u auditoriyaning e'tiborini boshqaradi, hissiy reaksiya uyg'otadi va ijtimoiy yo'nalishni shakllantiradi. Masalan, “Islohotlar to'lqini” iborasi o'quvchida yangilanish va harakat hissini uyg'otadi, “davlat kemasi cho'kmoqda” kabi metafora esa xavf, inqiroz va tanqid kayfiyatini hosil qiladi. Shu tariqa, metafora baholovchi semantik maydon yaratadi va u orqali matbuot tilida yashirin ideologik qatlamlar paydo bo'ladi. O'zbek tilshunoslari — S.Mamatov, G.Abdugodirova va N.Bozorova (2023–2024) — bu jarayonni “metafora orqali ijtimoiy ongni shakllantirish” deb atashadi. Ularning ta'kidlashicha, zamonaviy diskursda metafora ijtimoiy mafkura va estetik nutqning tutash nuqtasiga aylanib bormoqda. Natijada, metaforik ifoda g'oyaviy mazmunni yashirin tarzda yetkazish, auditoriyani hissiy

yo'nalishga olib kirish va fikrlar muvofiqligini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

XULOSA

(ЗАКЛЮЧЕНИЕ

/CONCLUSION). Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, zamonaviy o'zbek matbuotida metafora tildagi badiiy vosita bo'lishdan tashqari, ma'no yaratishning, ijtimoiy haqiqatni modellashtirishning va ta'sirchan kommunikatsiyaning asosiy kognitiv-pragmatik vositasiga aylangan. Metaforalar orqali mualliflar murakkab siyosiy yoki iqtisodiy hodisalarni tushunarli, obrazli va hissiy tarzda ifodalaydilar. Shu bilan birga, metafora auditoriyani muayyan ideologik yo'nalishga yo'naltiradi va o'quvchining hissiy qabulini boshqaradi.

Shunday qilib, metafora o'zbek matbuoti diskursida:

- **kognitiv jihatdan** – tafakkurni konseptual xaritalar asosida modellashtiradi;

- **pragmatik jihatdan** – o'quvchini ishonitiruvchi kommunikativ mexanizm sifatida ishlaydi;

- **ijtimoiy jihatdan** – baholovchi semantik maydon va milliy identitetni shakllantiradi.

Bu jihatdan metafora o'zbek tilidagi ijtimoiy diskursda fikrlash, his qilish va ijtimoiy ongni ifodalash vositasi sifatida o'z markaziy o'rnini saqlab qolgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press.
2. Abduqodirova G. (2023). *Kognitiv metafora va matn lingvistikasi*. Toshkent: Fan.
3. Bozorova N. (2024). *O'zbek siyosiy diskursida metaforik model*. Academia.edu
4. Mamatov S. (2024). *O'zbek matbuotida metaforik ifoda va diskursiv strategiyalar*. ResearchGate
5. Charteris-Black, J. (2014). *Analysing Political Speeches: Rhetoric, Discourse and Metaphor*. Palgrave Macmillan.
6. Gazeta.uz (2024). *Siyosat va jamiyat maqolalar to'plami*. <https://gazeta.uz/oz/politics/>
7. BBC O'zbek (2025). *Tahliliy maqolalar bo'limi*. <https://bbc.com/uzbek>
8. Kun.uz (2024). *Jamiyatdagi islohotlar metaforasi*. <https://kun.uz/uz/news/category/jamiyat>

